

'Je moet als volkskundige goed kunnen vertellen hoe cultuur in de samenleving functioneert.' Terugblikken en vooruitzien

Interview met Ton Dekker

Carla Wijers

Wanneer Ton Dekker per 1 mei 2000 het Meertens Instituut verlaat, betekent dat onder meer het vertrek van een medewerker die de ontwikkeling van het Volkskundebureau van de Centrale Commissie voor onderzoek van het Nederlandse volkseigen naar de Onderzoeksgroep Etnologie van het Meertens Instituut persoonlijk heeft meegemaakt. Met zijn afscheid neemt hij de vele persoonlijk beleefde verhalen en anekdotes, zijn versie van de geschiedenis van het Meertens Instituut en zijn in de loop van 37 jaar ontwikkelde visie op het vak volkskunde met zich mee.

Om dit verlies enigszins te compenseren besloot de redactie van dit nummer om Ton Dekker uit te nodigen voor een interview op 29 juni 1999. In een twee uur durend gesprek kreeg hij de gelegenheid om zijn verhaal te vertellen over gebeurtenissen en ontwikkelingen op het instituut in het verleden en zijn inzichten voor de toekomst vast te leggen. Onderstaande fragmenten uit het interview vormen een selectie van relevante onderwerpen waar de geïnterviewde zijn licht over laat schijnen.¹

'We hadden het idee dat we eigenlijk met een geheim programma bezig waren.'

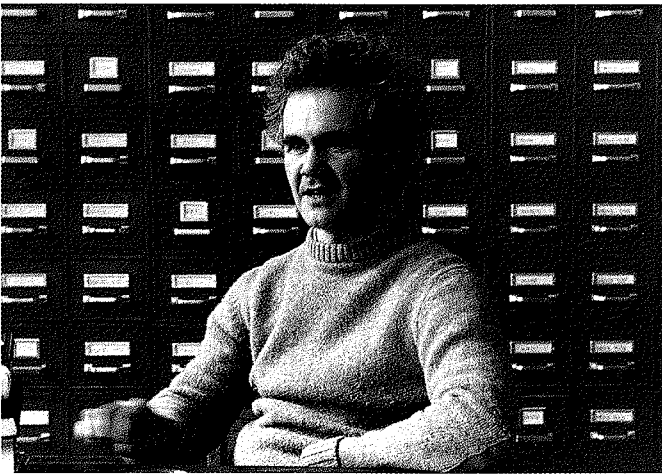
Werken op het Meertens Instituut, de eerste tien jaar

Ton Dekkers loopbaan op het Meertens Instituut begon in 1963 als werkstudent bij de Centrale Commissie voor onderzoek van het Nederlandse volkseigen, de voorloper van het P.J. Meertens-Instituut. Zijn directe baas was de neerlandicus J.J. Voskuil.

CW: Ton, hoe ben je, toen je in dienst kwam, tot de keuzes gekomen van je onderzoeksonderwerpen? Zijn dat persoonlijke keuzes geweest of zijn ze jou van bovenaf opgelegd? Wat is jouw relatie met die onderwerpen?

Toen ik op het Meertens Instituut kwam werken, was er

¹ De interviewers zijn John Helsloot (JH), Theo Meder (TM) en Carla Wijers (CW). In het archief van het Meertens Instituut zal het op band vastgelegde gesprek met Ton Dekker integraal worden bewaard.

◀
Ton Dekker (1982). Foto: Hans van Koolbergen.

helemaal geen sprake van dat je een eigen project of een eigen onderwerp had. Je wist wel wat je moest doen en dat werd ook heel duidelijk door Voskuil gezegd in het begin. 'Je moet meewerken aan de opbouw van een groot kaartsysteem.' Ik heb eerst als werkstudent allerlei documentaire werkzaamheden verricht. Tegen de tijd dat ik afgestudeerd raakte, vroeg hij: 'Wil je bij ons blijven werken?' Nou, dat wilde ik eigenlijk wel want het alternatief was natuurlijk leraar en dat trok me helemaal niet aan. Toen heb ik hem nog wel expliciet gevraagd – ik had natuurlijk gezien dat hij met schrijfwerk bezig was –: 'Is het ook de bedoeling dat ik moet publiceren?' 'Nee, dat hoeft niet. Ja, het kan wel eens voorkomen dat je een recensie moet schrijven. Dan zou ik me kunnen voorstellen', zei hij, 'dat je dat vervolgens eens een keer uitwerkt. Maar alleen als je er zin in hebt. Er is geen sprake van dat je hier artikelen zou hoeven te schrijven.' 'Nou goed, dan wil ik hier wel komen. Dat vind ik wel leuk, om verder te gaan met het werk waar ik mee bezig ben.' Dat werk was het exciperen van tijdschriftartikelen, dus gewoon trefwoorden eruithalen ten behoeve van het kaartsysteem, en het analyseren van de toen binnenstromende volksverhalen, sagen en sprookjes. Dat liep toen volop. Er kwamen iedere dag verslagen binnen uit verschillende streken van het land. En ik had in die tijd de taak om die van trefwoorden te voorzien. (...)

In '67 werd ik wetenschappelijk ambtenaar.² Waarom? Niet om onderzoek te doen, maar omdat je gestudeerd had werd je wetenschappelijk ambtenaar en daar hoorde dan wel bepaald werk bij. Dat was het exciperen van

²
In 1967 studeerde Ton Dekker af in de Duitse taal- en letterkunde.

literatuur en volksverhalen voor het grote kaartsysteem. Dat vond ik een mooie taak. Wij hadden een geweldige hekel aan die Nederlandse volkskundigen zoals Schrijnen en Van der Ven die zonder over harde historische gegevens te beschikken toch precies wisten te vertellen dat allerlei hedendaagse gebruiken en opvattingen van oorsprong primitief of Germaans waren, restanten van oude dodenrituelen en vruchtbaarheidsritten. Het kaartsysteem met zijn duizenden harde gegevens moest aan dit gefantaseer, waaraan ook in de jaren zestig Nederlandse volkskundigen zich nog bezondigden, definitief een eind maken. Wij hadden het gevoel met een geheim programma bezig te zijn, te vergelijken met de uitvinding van de atoombom. Als het kaartsysteem klaar was, dan zouden al die zwetsers en stukjesschrijvers in één klap monddood gemaakt worden. Als iemand het dan nog zou wagen om onzin over heksen, tovenaars of carnaval te verkopen, dan zouden we alleen maar een bak met fiches uit het kaartsysteem hoeven te trekken om die persoon onder de harde feiten te vermorzelen. Dat was mijn diepere motivatie om eraan door te blijven werken. En er zou misschien nog weleens een moment kunnen komen dat we met zijn drieën [Ton Dekker, Jaap Baarspul en Han Voskuil; *CW*], als we dan de pen nog zouden kunnen hanteren, een groot woordenboek zouden maken.³ (...)

Wij hadden toen helemaal geen plannen om nou eens lekker onderzoek te gaan doen. We wilden wel alles wat er geweest was inblikken in het kaartsysteem. Dat was het dan. We dachten ook dat die volkscultuur zou ophouden te bestaan. Niemand gaat natuurlijk over tien, twintig jaar nog met een feestneus op carnaval vieren, dachten we. En paasvuren zijn straks ook verdwenen en Sinterklaas verdwijnt ook wel. Er blijft gewoon niks over. Dat heb ik echt serieus gedacht. Voskuil heeft waarschijnlijk ook zo gedacht. Wij hebben daar ook wel eens over gepraat. We dachten tot aan ons pensioen nog wel bezig te zijn met de documentatie.

Maar toen verscheen Bausingers *Volkskultur in der technischen Welt*⁴ en – dat is natuurlijk ook de schok bij Han Voskuil geweest –, daar las ik dat al deze verschijnenselen nooit ophouden maar gewoon in eindeloze gedaanteverwisselingen doorgaan. Dan denk je: jeetje, hoort dat ook bij de volkskunde: een haringfeest en vlaggetjesdag? Ja, wanneer kregen wij dat boek in handen? Het was in 1961 verschenen, maar dat kreeg ik pas medio 1968 in

³ Zie voor achtergrondinformatie over de opzet en het doel van het kaartsysteem ook: J.J. Voskuil, 'De trefwoordencatalogus op het Volkskundebureau in Amsterdam', *Volkskunde* 70 (1969) 44-57.

⁴ H. Bausinger, *Volkskultur in der technischen Welt* (Stuttgart 1961).

handen. (...) De ogen gingen wel open, maar daar werd voor mij het vak niet leuk door. Ik dacht: mijn hemel, dat gaat allemaal door. En je zult zelfs nog weleens gedwongen worden om je met dit soort zaken actief bezig te houden.

Gevraagd naar zijn beleving van die eerste jaren op het Meertens Instituut schetst Ton Dekker het beeld van een medewerker die zich zeer ongemakkelijk voelde in zijn werksituatie.

Je krijgt misschien een beeld van iemand die daar lekker rustig zit, maar ik heb wat afgeleden in die eerste jaren. Verschrikkelijk. Echt verschrikkelijk, omdat ik absoluut niet wist wat het vak inhield. En mijn geliefde baas wist dat ook helemaal niet. We hadden ook niet de behoefte om die zaken te gaan onderzoeken. Bijvoorbeeld zo'n hoofdstuk van Van der Molen over feesten.⁵ Dat vonden we vreselijk: al die mensen die daar aan het hossen zijn en onbenullige alledaagse dingen doen. Ik vond die moderne dingen toen helemaal niet interessant.

CW: Hoe kwam je dan tot je kerstboomonderzoek?

Dat was een thema dat van buiten aan ons opgelegd was. Het was een van de thema's van de Europese volkskunde-atlas. Wat ik hieraan leuk vond, was de historische documentatie. Er werd beweerd dat de kerstboom terugging op een Germaans ritueel. Maar er waren geen historische feiten om dat te bevestigen. Voor Nederland gingen de gegevens niet verder terug dan 1836. Meertens, maar ik ook, hoopte in de Nederlandse literatuur oudere gegevens aan te treffen, al was het maar over het kerstgroen waarmee het huis versierd werd. Dat zou dan toch de brug naar de Germaanse oudheid kunnen slaan. Ik heb nog heel wat in tijdschriften rondgesnuffeld, maar vond niets dat daarop wees.

We hebben toen op grond van ons vragenlijstmateriaal uit 1934 twee verspreidingskaarten getekend, en toen dacht ik: hé, hoe zou dat nou kunnen? Je ziet in 1900 honderd verspreidingspunten, op basis van de herinnering van de vragenlijstinvullers. In 1934 zie je een verzesvoudiging. Dat is dus een geheel andere ontwikkeling dan doorgaans in de volkskunde werd aangenomen, namelijk: hoe verder je teruggaat in de tijd, des te rijker en gevarieerder is de volkscultuur. Nee, in dit geval is het: hoe verder je naar het heden komt, des te rijker wordt het gebruik. Ik ben toen een tijd bezig geweest om uit diverse bronnen histo-

⁵ S.J. van der Molen, *Levend volksleven. Een eigentijdse volkskunde van Nederland* (Assen 1961).

rische gegevens te verzamelen om dit verspreidingsproces te reconstrueren.

Ik vond dat een aardig onderwerp en de aanpak paste ook bij het ideaal van een grote historische documentatie. Maar er zat bij mij ergens ook de angst van... je kunt toch niet alleen maar die fiches in het kaartsysteem stoppen? Hoewel ik daar nog steeds echt in geloofde, ik vond dat het leukste werk. Maar in je overigens schaarse contacten met de buitenwereld werd meer van je verwacht. Je merkte dat je van heel veel iets wist, maar nooit echt inzicht in een zaak had. Mensen vroegen: 'Waar bent u mee bezig?' 'Ik lees de hele dag artikelen en ik zit kaartjes te tikken.' 'Ja, maar een onderwerp?' 'Nee, daar zijn we niet mee bezig.' Dat begon toch een beetje bij mij te wringen. Vandaar ook dat ik die kerstboom ben gaan doen. Op zeker moment had ik daar veel plezier in. Ik heb toen een mooie dikke vragenlijst gemaakt in 1969, die heb ik in een week in elkaar gezet. Veel later is er toen een artikel uitgekomen.⁶

CW: Wat zag je nou in die volksverhalen?

Ik vond die verhalen op een primitieve manier ook wel aardig. Ik beschouwde ze als niet van deze tijd, exotisch, iets van heel ver. Ik heb met Voskuil in 1967 twee verhalenvertellers bezocht, Stuut en Staal in Oost-Groningen. Ik had hun sagen en sprookjes gelezen en had, toen ik daar heen ging, het gevoel naar mensen te gaan die voeling hadden met het verre Germaanse verleden. De tweede reden waarom ik het werk aan die verhalen leuk vond, was de documentatie van de verhaaltypen en -motieven in het kaartsysteem. Als je zo'n kaartenbak opentrok, kreeg je een uitgebreid beeld van die verhaalelementen, waarover iemand later eens een mooi verhaal zou kunnen schrijven. Dat gaf mij veel genoeg. Het was de bedoeling om die verhalen vervolgens uit te geven. Niet zoals die rommelars, die amateurvolkskundigen, dat deden: de mooiste verhaaltjes uitkiezen en publiceren, gewoon voor de leut. Nee, wij wilden alles volledig uitgeven, letterlijk in de volgorde van optekening. We wisten wel dat dat hardstikke saai was, maar dat moest dan maar. Het was gewoon bronnenmateriaal, wat ons betreft werden ze er ziek van tijdens het lezen. Daar heb ik mij toen een aantal jaren flink in verdiept en die bundel is in '79 uitgekomen.⁷

6

A.J. Dekker, 'De opkomst van de kerstboom en kerstviering in Nederland (ca. 1835-1880)', *Volkskundig Bulletin* 8 (1982) 129-179. Zie voor een artikel op basis van de genoemde verspreidingskaarten van de kerstboom o.a.: J.J. Voskuil, 'Die Diffusion des Weihnachtsbaum in den Niederlanden', *Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde* 20 (1973) 92-104.

7

Het betreft hier deel 1 van *Volksverhalen uit Gooi- en Eemland en van de westelijke Veluwe*. Verzameld door E. Heupers. Van registers en commentaar voorzien door A.J. Dekker (vanaf deel 2: en J.J. Schell). Nederlandse volksverhalen 1, 1-3 (Amsterdam 1979-1984).

Toen de bundel voor een groot deel gereed was voor publicatie, vond Dekker dat er een inleiding aan de verzameling vooraf moest gaan, een verantwoording.

Maar ik dacht: het is toch raar als ik alléén die inleiding schrijf, want Han Voskuil is ermee begonnen. Toen heb ik hem voorgesteld: zullen we samen verantwoordelijk zijn? (...) We spraken duidelijk af: dan maak jij een concept en dan schrijf ik mijn dingen erbij zodat het een gezamenlijk stuk wordt. Dat leek me niet zo moeilijk. Maar wat gebeurde er toen? Han maakte een voortreffelijke inleiding. Daar kon ik eigenlijk met goed fatsoen niks meer aan toevoegen. Ik zat er wel mee, dat kan ik me wel herinneren. Zo moet je dat eigenlijk niet doen. Maar goed, het was waarschijnlijk zo uit zijn pen gevlogen. Maar we konden dan met zijn tweeën ondertekenen. Maar dat wilde ik absoluut niet. Dat betekende wel dat ik in 1979 nog niet zoveel geschreven had.

'In mei was dat verzoek er en ik moest die lezing houden in november.'

De eerste veranderingen vanaf medio jaren zeventig

Het was een verzoek van de voorzitter van de Volkskunde-commissie, prof. Maartje Draak, waardoor Dekker zich genoodzaakt voelde om 'naar buiten te treden'. Voor hem was dit het begin van een positieve ontwikkeling op het P.J. Meertens-Instituut.

Ik had dus in die beginjaren al het gevoel van: dit gaat een keer verkeerd. Ik word een keer gewoon voor het blok gezet. Met het verhaal van... 'U bent al zoveel jaren bezig met dat onderwerp, u weet vast wel iets leuks hierover te vertellen.' Nou, dat wist ik dus absoluut niet. En toen, in '75, belde niemand minder dan de voorzitter van de Volkskunde-commissie, mevrouw Draak: 'Er is in Utrecht een Studium Generale. We willen ook iets over het sprookje hebben. Ik houd daar een verhaal en ik had gedacht dat Dekker daar ook wel een verhaal kan houden.' Dat sloeg natuurlijk in als een bom, werkelijk als een bom. Je kunt je niet voorstellen hoe erg wij dat vonden. Een zwarte dag. Ik denk dat niemand dat nu meer begrijpt hoe erg we dat toen vonden... Nou gebeurt precies waar ik al die jaren al bang voor geweest ben. En ik heb niks. Ik kan toch moeilijk gaan vertellen dat ik Heupers⁸ van trefwoorden voorzie. En Han Voskuil heel grootmoedig: 'Be-

kijk het maar eens. Als je het niet kunt, dan doe ik het wel.' Toen heb ik hem gezegd: 'Ja, dat gebeurt niet. Als het me niet lukt, dan ben ik hier binnen de kortste keren verdwenen.' Want wat heb je nou als dit regelmatig gebeurt en je moet het iedere keer aan je baas overlaten? Dat kan natuurlijk niet. Ik heb een heel moeilijke zomer gehad, dat kan ik je echt verzekeren. Maar goed, in mei was dat verzoek er en ik moest die lezing houden in november geloof ik. En dat is wel gelukt.

Ik werd door dit verzoek gedwongen mij af te vragen wat me in die volksverhalen interesseerde. Wat mij interesseerde waren niet die verhalen zelf. Ik had toen toch het gevoel dat ik daar niks mee kon beginnen. Maar wel de vraag: wat heeft die verzamelaars nou bewogen in de loop van de jaren, om überhaupt dit soort dingen te verzamelen? Waarom doen ze dat? De Grimms hebben zich daar wel over uitgelaten. Maar heel veel andere verzamelaars helaas niet. Waarom deed Boekenoogen dat bijvoorbeeld?⁹ Wat bezielt mensen om zich met deze dingen bezig te houden? Dus toen heb ik toch een verhaal gehouden dat voor mijn gevoel nog niet eerder verteld was. Het is gepubliceerd samen met de andere lezingen.¹⁰ Later heb ik dat uitgewerkt tot dat historiografisch overzicht van 150 jaar Nederlands volksverhaalonderzoek in het *Volkskundig Bulletin*.¹¹ Ik denk dat het, niet omdat het van mij is, op zichzelf een heel nuttig overzicht is van een stukje historiografie over dit onderwerp. En dat is een belangrijk deel van mijn belangstelling gebleven. Dat geldt ook voor de volkskunde, breder dus, waar ik nu mee bezig ben. Dat is in die tijd eigenlijk een beetje begonnen.

Een andere gebeurtenis die bijdroeg tot veranderingen in de werkzaamheden en de werkcultuur van het instituut was de oprichting van het Volkskundig Bulletin in 1975. Tot die tijd zat de afdeling Volkskunde van het P.J. Meertens-Instituut in de persoon van Han Voskuil in de redactie van het Nederlands-Vlaamse tijdschrift Volkskunde. Over de kwaliteit van dit tijdschrift was men op het instituut niet zo te spreken.

We schreven recensies in het tijdschrift *Volkskunde*. Han schreef ook zo nu en dan een artikel. We vonden het zonde dat onze spulletjes, hoe bescheiden dan ook, tussen al dat Vlaamse spul in kwam. Dat vonden we echt heel erg. En Han is zeker niet degene geweest die als eerste bedacht heeft: hier moeten we uit. Nee, zo zit hij niet in elkaar. Hij heeft tot het uiterste loyaal geprobeerd om

9

Zie over Boekenoogen en diens meest prominente verzamelaar Bakker: Theo Meder, *Vertelcultuur in Waterland. De volksverhalen uit de collectie Bakker in hun context (ca. 1900)* (Amsterdam 2000) in voorbereiding.

10

A.J. Dekker, 'Het volksverhaalonderzoek in Nederland', in: *Volksverhalen, fabels, sprookjes, mythen, sagen en legenden* (Utrecht 1976) 85-99.

11

A.J. Dekker, '150 jaar Nederlands volksverhalenonderzoek', *Volkskundig Bulletin* 4 (1978) 1-28.

mee te draaien als redacteur in dat tijdschrift. Het was wel al heel snel zo, dat wij met zijn drieën [Ton Dekker, Jaap Baarspul en Han Voskuil; *CW*] vonden dat dit een aanfluiting voor ons vak was. (...) Meertens heeft zich het langste verzet. Die heeft zich echt verzet. Die was in '40 met Jan de Vries begonnen in de redactie van *Volkskunde*. Ze waren allebei Groot-Nederlander. Ik wist dat toen niet.¹² Over deze dingen werd nooit gesproken, terwijl die toch echt wezenlijk zijn, ook voor zo'n atlas en zo'n samenwerking in een tijdschrift. Meertens vond het vreselijk, maar ging op zeker moment mee. De Nederlandse leden traden uit de redactie van *Volkskunde* en dat betekende – dat realiseerde ik me ook wel, maar dat vond ik eigenlijk wel lekker – dat er een grote druk op mij zou komen en op onze afdeling om zelf ons nieuwe tijdschrift, het *Volkskundig Bulletin*, vol te schrijven.

TM: En dat terwijl je in het begin juist opgelucht was dat je niet hoefde te publiceren.

Precies, maar je merkt gewoon dat dat in zo'n context niet kan, omdat iedereen er als vanzelfsprekend van uitgaat dat je met onderzoek bezig bent. Ik was ook al twee keer op een congres geweest van volksverhalen en ik voelde me er doodongelukkig. 'Herr Dekker, womit beschäftigen Sie sich?' Ik hield me niet met onderzoek bezig. Als je niet heel gericht met een onderwerp bezig bent, dan weet je ook niks. Ik had wel veel gelezen en een groot geheugen van: oh ja, dit heb ik wel eens gelezen en oh ja, hier moet je nog wel eens aan denken. Maar gewoon een goed functionerende parate kennis was er absoluut niet. (...)

Het draaipunt is het *Volkskundig Bulletin* geweest. Nu gaat het een keer gebeuren, dat je een artikel moet leveren. Als het niet lukt, dan verdwijnt ik wel. Maar recensies schrijven, dat kan ik in ieder geval wel, dat had ik al gedaan. Dat gold eigenlijk voor al mijn collega's, behalve voor Han. Die wist gewoon dat hij kon schrijven. Voor hem was het, denk ik, niet zo'n overgang. Het is eigenlijk de eerste stoot geweest in de richting van meer normale wetenschapsbeoefening en in de loop van de jaren is dat versterkt. (...)

Later, toen de nieuwe directeur Van Marle kwam (1986), werd er ook een knop omgedraaid. Toen werden er output-eisen gesteld, bijvoorbeeld één artikel in de twee jaar. Dat was al bijna een revolutie op onze afdeling. 'Schande, dat gaat ten koste van de kwaliteit van het artikel.' Dat

¹² A.J. Dekker, 'Volkskunde op eigen kracht'. Lezing gehouden op het Meertenssymposium 14 oktober 1999 (te verschijnen in het *Volkskundig Bulletin*).

vond ik ook. Één artikel in de twee jaar vond ik wel veel, hoor. Ik vond het in mijn hart wel goed dat het gebeurde. Maar het was wel even de vraag voor mijzelf of ik daaraan kon voldoen. Ik vond dat toen ook niet het leukste onderdeel van het werk en ik ben nou niet iemand die zo eventjes in een week een artikel schrijft.

Er komt ook nog bij dat het altijd de politiek van Voskuil is geweest om je niet te specialiseren. We waren allemaal generalist met een zwaar accent op de documentatie. Pas later, vrij laat, heb ik daar mijn twijfels over gekregen omdat dat inhield dat je nooit iets paraat had. Terwijl je bij andere mensen zag, dat die een kern van kennis hadden die ze uitbouwden. Dan hielden ze een lezing en dan was er weer een bultje bijgekomen. Dat groeide maar lekker door. Maar wij hadden geen specialistische kennis. Het artikel over de kerstboom, dat hield in dat je er de eerste jaren niet meer op doorging. Dat was gewoon een ongeschreven wet. Dus dan moest je wat anders gaan doen. Dit hing ook samen met het kleine aantal onderzoekers op onze afdeling waardoor specialisatie de eerste jaren niet mogelijk was. Op zichzelf heb ik de eis van publiceren een heel goeie ontwikkeling gevonden. Ik vind, achteraf gezien, dat in mijn wetenschappelijke leven de eerste acht jaar een beetje zijn verfröbeld. (...) In de loop van de jaren is het voor mij steeds leuker geworden. Omdat je meer kennis van zaken hebt en gericht kunt werken, waardoor het spannender is en er meer in je hoofd blijft hangen dan wanneer je gewoon maar heel passief literatuur zit te exciperen.

‘Wat is nou een fatsoenlijke reden om je daarmee bezig te houden?’

De zin van het vak

Ik had [midden jaren zeventig, *CW*] nog geen idee dat dit een vak was met enige relevantie. Dat heeft me erg beziggehouden. Altijd als ik buiten liep, dacht ik erover na... Wat zou nou de zin van het vak zijn? Waarom doen mensen dit? Wat is nou een fatsoenlijke reden om je daarmee bezig te houden?

CW: Heb je daar ooit antwoord op gekregen?

Ja, in de loop van de jaren, zo langzamerhand wel.

CW: Wanneer zo ongeveer?

Nou, het eerste antwoord had ik... dat is denk ik zo omstreeks 1980 geweest. Ja, hoe moet ik dat uitleggen? Er zijn verschillende aanzetten. Ik vond op zeker moment dat wij op het instituut gewoon in staat moesten zijn om te vertellen hoe dingen in elkaar zitten. Misschien komt dit ook een beetje omdat ik in die tijd, in 1979, in de Dierenbescherming kwam. Dat is een vereniging waar mensen lid van worden en die verwachten gewoon dat je bepaalde dingen doet. Ik dacht: ja, dat moet dus ook op het instituut. Ik vind dat wij in staat moeten zijn om bijvoorbeeld aan iemand te vertellen: de kerstboom is toen gekomen en heeft zich zo en zo verspreid en heeft die en die betekenis voor mensen. Zo kun je een reeks van dingen bedenken, heel gewone vragen vanuit het publiek waar wij meteen een antwoord op klaar moeten hebben.

Vooraf toen Han Voskuil zijn artikel schreef over Van der Ven.¹³ Dat vond ik een prachtig en boeiend artikel. Die meshoop waar we vroeger zo mee geconfronteerd werden; door hem werd heel die stal gereinigd. Aannemende dat hij het goed gedaan heeft, ik heb het nooit gecheckt. Als je het leest dan denk ik: hij heeft wel gelijk. Dat vond ik een heel belangrijke rechtvaardiging van het vak, om schoon schip te maken met al die toch eigenlijk een beetje dubieuze rommelaars, die maar aan het fantaseren zijn, mensen allerlei dingen wijsmaken, die waarschijnlijk ook weer allerlei nare politieke en maatschappelijke gevolgen kunnen hebben. Wie kan dat anders dan iemand die op dat instituut werkt? Daar was het artikel van Voskuil een prachtig bewijs van. (...)

En verder... ik kan me nog precies herinneren wie bij mij toen een lichtje heeft laten branden, dat was Anton Blok. Dat was naar aanleiding van het zoveelste verzoek van het ministerie om een formulier in te vullen. Wat we allemaal echt vreselijke bemoeizucht van die gasten vonden. (...) Die probeerden de waardevrije wetenschap de nek om te draaien, vonden we. De laatste vraag van het formulier was: Wat ziet u als de relevantie van uw vak? Dat was natuurlijk voor Voskuil de ergste vraag die je kon stellen. We hebben allerlei cynische antwoorden bedacht.

JH: Wat zei Anton Blok toen?

Anton Blok was een keer op het instituut en die zei: 'Dat is toch helemaal geen probleem. De relevantie van het

¹³ J.J. Voskuil, 'Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld, of: op de klank van de midwinterhoorn de eeuwigheid in', *Volkscundig Bulletin* 7 (1981) 1-50.

vak is gewoon dat het inzicht verschaft in je eigen omgeving.' Zo eenvoudig. Ik vond het prachtig.

CW: Zo leeg?

Ik vind het niet leeg. Dit is voor mij heel belangrijk. Omdat je goed in je vak bent, ben je in staat om tegengas aan al die foute rommel en interpretaties te geven. Dat is voor mij ook heel erg belangrijk. Je moet als volkskundige goed kunnen vertellen hoe cultuur in de samenleving functioneert.

JH: Had je er zolang voor nodig om tot zo'n...

Het spijt me erg, John. Ik weet dat ik me hier onsterfelijk belachelijk maak. Ik heb er inderdaad jaren over gedaan. Mijn troost is dat sommige mensen het nog steeds niet zien. Daar zijn het geen slechte mensen door. Het is gewoon iets dat in je hoofd zit wat dat niet toelaat, zulke eenvoudige dingen. Achteraf denk ik ook: hoe is het mogelijk? We hadden dus eigenlijk iemand moeten hebben op ons instituut die ons dat gewoon eens even had verteld. Maar er heeft nooit iemand iets gezegd. Meertens ook niet.

JH: Nam je daardoor meer afstand van Voskuil? Je hebt het over het zuiveren, de stal uitmesten, aldoor zo bang, angst voor vuil bijna.

Ja, smetangst.

JH: Smetangst ja. En ineens breekt dan door: je kan het ook positief zien.

Ja. Dat positieve heeft mij geholpen om mijn kerstboom-artikel af te maken. In de eerste plaats moest ik na dat artikel over de historiografie van het verhaalonderzoek toch weer eens een nieuw stuk inleveren. In de tweede plaats dacht ik: wat is er nou gewoner dan dat iemand – bijna alle Nederlanders hebben een kerstboom in huis – aan mij vraagt: Zeg Ton, vertel nou eens, hoe is dat ding hier gekomen? Daar had ik vroeger altijd mijn twijfels over, maar dáár ben je dus voor op dat instituut. Dat idee heeft mij geholpen om toch de moeite te nemen om al dat onderzoek te doen, om die vraag te beantwoorden over de kerstboom, én dat met erg veel plezier te doen.

Ton Dekkers werkzaamheden in de Dierenbescherming concurreerden zowel wat betreft tijdsinvestering als qua toegekende

◀
Ton Dekker (1982). Foto: Hans van Koolbergen.

relevantie met de werkzaamheden op het P.J. Meertens-Instituut. Het Anti Bont Comité (het huidige Bont voor Dieren waar Ton Dekker nog steeds voorzitter van is) met zijn strijd tegen de pelsdierenfokkerijen, het Hoofdbestuur van de Dierenbescherming en de afdeling Castricum/Heiloo/Limmen/Akersloot van de Dierenbescherming eisten veel aandacht op. Terugkijkend op die tijd merkt hij op:

Al dat werk in die Dierenbescherming – dat moet ik toch ook duidelijk zeggen – heeft ertoe geleid dat ik een heleboel vaardigheden heb geleerd die ik ook weer in het instituut kon gebruiken. Dat vind ik dan ook wel weer prettig. Het dierenbeschermingswerk heeft een enorm beslag op mij gelegd, maar het heeft mij van een aantal remmingen bevrijd, waardoor ik een wat waardevollere werknemer voor het instituut werd.

CW: Maar ik denk ook dat de combinatie van aan de ene kant een activiteit waar je heel erg gedreven in bent en die midden in de samenleving staat en aan de andere kant werken op een instituut waar je dagelijks worstelt met de vraag van de zin van je arbeid, een hele rare combinatie is.

Het rare is dat het ene het andere heeft meegesleurd. De Dierenbescherming heeft er erg veel voordeel van gehad dat ik op het instituut gewerkt heb en dus stukken moest produceren die door allerlei hyena's kritisch werden bekeken. Aan de andere kant heeft het instituut er voordeel van gehad dat ik makkelijker kon functioneren of naar buiten kon treden en dingen doen. Op die manier heeft het naar mijn idee toch wel een beetje voordelig naar twee kanten gewerkt.

CW: Heb jij nooit met ideeën rondgelopen om jouw gedrevenheid in de Dierenbescherming te combineren met het vak?

Ik heb er eigenlijk zelf nooit behoefte aan gehad om dat te doen. Ik moet je eerlijk zeggen, een onderwerp als dierverhalen bijvoorbeeld, dat interesseert me geen lor. Wat interessant is, is de veranderende houding van mensen tegenover dieren. Dat zou ik interessant vinden, maar zolang ik er zelf een actor in ben, heb ik er ook een weerzin tegen om er zelf nog eens een studie van te maken.

'De link met de cultuur'

Het eigene van de volkskunde, de toekomst van het vak

De laatste tijd werkt Dekker aan de afronding van zijn onderzoek betreffende de geschiedenis van het vak.

CW: Op een gegeven moment heb je gekozen voor dit thema. Had het geen ander onderwerp kunnen zijn?

Niet zo makkelijk, denk ik. Dit interesseert me in hoge mate: hoe denken mensen over hun omgeving, over cultuur, over andere mensen. Het heeft voor mij ook een heel directe actuele betekenis in deze samenleving. Je kunt bij jezelf ook waarnemen dat je gedachten, je meningen over dingen veranderen. Kijk naar etniciteit, dat is toch een huiveringwekkend boeiend onderwerp. Hoe is het mogelijk, dat zit allemaal in het hoofd van mensen. En het is heel spannend om erachter te komen wat zich daar allemaal afspeelt. Eigenlijk ben ik de laatste jaren, doordat ik me er intensief mee heb beziggehouden, gaan begrijpen wat er in die koppen van Schrijnen en Meertens

en Van der Ven rondspookte. Dan zie je ook hoe actueel het in feite is. Want zoals die mensen dachten over een volksgeest en eigen volksziel, bijna een genetische bepaaldheid van karaktereigenschappen, werd door veel mensen heel gewoon gevonden. Dat was juist hun motivatie om zich met die dingen bezig te houden. Dat heb je nu nog. Dat zie je overal elders in de wereld nog. Dat is nogal ingrijpend, daarom kan ik me absoluut niet voorstellen dat iemand zegt dat dit een onbelangrijk vak is. Tenminste, als je deze dingen erbij betreft.

JH: Wat is dan het specifieke van volkskunde? Er zijn nogal wat mensen die zich met de omgeving bezighouden.

De link met de cultuur. Het hanteren van cultuur en van symbolen en van al dat soort zaken, ouwe huisjes en kleding en ringen, oude mythen, verhalen over Kosovo. Hoe je dat kunt manipuleren, hoe je cultuur kunt manipuleren om mensen zó tegen elkaar op te zetten dat ze elkaar op het laatst kapot maken. Vooral hoe daar in de politiek misbruik van gemaakt wordt. Dat vind ik heel boeiend. Dat speelt voortdurend als je verschillende groepen in een samenleving hebt. Dat zul je hier ook krijgen. Je hebt hier nu ook allerlei groeperingen. Als je die mensen hoort, dan denk je, nou... Ook de blanke dominante meerderheid, die moet zich ook zonodig in haar eigen roots gaan verdiepen. Het is nu nog een beetje onschuldig, het zijn oude familiefoto's die tevoorschijn gehaald worden. Maar straks is het: wij zijn anders, wij zijn zo.

Ik denk dat het heel goed is dat de volkskunde voortdurend probeert om dat te volgen en daarover te schrijven. Om helder te maken voor mensen wat er eigenlijk gebeurt. Dat het niet zo ongemerkt steeds meer gaat escaleren. Politici hebben hier in het verleden vaak te weinig oog voor gehad of willen hebben. Het *Volkskundig Bulletin* zou ook hierover informatie moeten geven. Dan kunnen politici een abonnement nemen op het *VB*.

Op het moment dat het interview met Ton Dekker werd afgenomen, speelde onder de volkskundigen op het Meertens Instituut de discussie of de term volkskunde vervangen zou moeten worden door de term etnologie. Dekker liet in het interview zijn mening hierover horen.

Ik heb me altijd loyaal verklaard aan de term volkskunde. Ik heb me ook wel een beetje geërgerd aan het gedrag van mijn collega's, die zich op alle mogelijke manieren om-

schrijven als: 'is als historicus werkzaam op het Meertens Instituut', 'is antropoloog', dat vind ik jammer. Ik denk dat als je een term wilt introduceren, dan moet je daar je best voor doen. Je kunt ook een oude vieze term met een nieuwe inhoud opladen. De voorwaarde is dat iedereen de term hanteert. In het verleden is die discipline er niet geweest. En daardoor lukte het gewoon niet. Ik heb nu een beetje het gevoel dat het in feite een verloren gevecht is. Die term blijft trouwens ook voor mijzelf iets dubieus houden. Volkskunde, kunde van het volk, schedels meten. Misschien heb ik te veel in die boekjes gekeken en is het voor veel mensen niet zo, maar ik vrees een beetje dat we het met de term volkskunde niet redden.

CW: Dat is strategisch wat je nu zegt.
Ja, dat is strategisch.

CW: Wat is je persoonlijke mening? Los van de vraag of het strategisch handig zou zijn of politiek slim. Zou jij daaraan bechten? Als de term volkskunde verlaten zou worden, wat zou dat bij je oproepen?

Nou... niks. Ik denk dus dat het een verloren gevecht is, tenminste zo schat ik het in. Je kunt beter nadenken over een term als Europese etnologie. En dat vind ik ook heel mooi, Europees, want dat is groter en overkoepelender, je plaatst de cultuurverschijnselen in een breder geografisch kader, over de nationale grenzen heen.

CW: Heeft het Volkskundig Bulletin toekomst?

Het heeft uiteraard toekomst, maar het hangt van de redacteuren af en hun beleid. Ik ben erop geabonneerd, maar ik zou wel graag een relevant vak willen zien en vooral ook actuele dingen: inzicht in wat er om ons heen gebeurt op cultureel gebied.

CW: In het hier en nu.

Inderdaad. Ook als je diezelfde vraagstelling voor het verleden hanteert. Ik vind zo nu en dan een artikel over de zeventiende eeuw heel verhelderend, dat kan ook je horizon verbreden. Dan zie je dat het niet alleen van nu is, maar dat die dingen ook toen gespeeld hebben. Het moet over wezenlijke dingen gaan. Ik zou niet weten waarom dat geen toekomst heeft. (...)

JH: Hadden we meer moeten populariseren?

Nee, ik denk dat we scherper hadden moeten zijn. We moeten eigenlijk meer koppelen aan problemen die spelen, aan ontwikkelingen die aan de gang zijn. Dat komt er in mijn eigen artikelen ook te weinig uit, vind ik. Met het paasvuurartikel¹⁴ heb ik dan wel een poging gedaan, en natuurlijk hebben veel andere mensen dat ook gedaan. Ik vind dat er zoiets in moet zitten, dat je moet zien hoe cultuur wordt gemanipuleerd en hoe alle mensen met elkaar aan het knokken zijn om dat toch weer in hun eigen richting te buigen, dat er iets spannends aan de gang is.

Het is eigenlijk ook een voortdurende strijd, een geweldige gevecht over wat er in de samenleving moet gebeuren. Daar ben ik in geïnteresseerd. Als ik een artikel lees over vlaggetjesdag en ik krijg te horen dat er allerlei facties zijn in zo'n samenleving die tegen elkaar bezig zijn en naar de toeristen en hun portemonnee kijken. Ja dat interesseert me nou, maar niet of die vlag vroeger nou rooier was en daarvoor oranje. (...) Het moet dus ergens over gaan. Dat vind ik een onontgonnen terrein voor de volkskunde, want niemand anders doet het.

CW: Dus dat is ons exclusieve...

Dat is exclusief terrein, ja. Ik kan me herinneren... op het promotiefeest van Carla, met die carnavalsclubs,¹⁵ toen kwam Frijhoff [de promotor van Carla] bij me staan en die zei: 'Dit is toch eigenlijk jullie vak, zou je kunnen zeggen.' Ja, dit is ons vak. Niemand anders doet het. Je ziet misschien eens een enkele antropoloog die een studie doet.¹⁶ Maar niemand anders dan wij houdt zich daarmee structureel bezig. Wij zijn het die dit vak in Nederland moeten vormgeven.

Afsluitend

Ton Dekker is twee keer gevraagd om (tussentijds) afdelingshoofd te worden. De eerste keer vervulde hij deze functie na het vertrek van Han Voskuil ('87) om zodoende ruimte te geven aan de zoektocht naar een nieuw afdelingshoofd. Dat trad na een half jaar aan in de persoon van Paul Post. Na het vertrek van Paul Post in 1994 deed de toenmalige directeur, Jaap van Marle, weer een beroep op Dekker. Deze keer leidde Ton Dekker de afdeling Volkskunde drie jaar totdat hij in 1997 in een conflict met de directeur zijn functie neerlegde. Dit conflict

¹⁴

A.J. Dekker, 'Paasvuren: een veranderlijke traditie tussen toerisme en lokale identiteit', *Volkskundig Bulletin* 19 (1993) 78-104.

¹⁵

Op dit promotiefeest waren twee carnavalsverenigingen – de doelgroep van het onderzoek – aanwezig in carnavalskostuum, en zij creëerden met carnavalsliederen en dans een carnavalsfeer waarin iedereen werd opgenomen.

¹⁶

Zoals J. Boissevain en zijn studenten, vgl. J. Boissevain (ed.), *Feestelijke vernieuwing in Nederland?* (Amsterdam 1991); idem, *Revitalizing European rituals* (Londen/New York 1992).

leidde uiteindelijk tot het vertrek van de directeur. Ton Dekker bleef sindsdien als wetenschappelijk onderzoeker actief op het instituut. In het interview is hem gevraagd wat hij graag behouden zou willen zien op het instituut als hij vertrokken is. Zijn eerste reactie was:

Ik vind dat alles behouden moet blijven, maar daar hebben jullie natuurlijk niks aan.

Vervolgens ging Dekker in op de Volksverhalenbank en het feestonderzoek.

In 1993 ben ik een aantal weken bezig geweest om eens heel systematisch op te schrijven wat er naar mijn idee op het gebied van het verhaalonderzoek zou moeten gebeuren. Het kwam erop neer dat we een volksverhalenbank moesten opzetten, want anders kun je tegenwoordig geen onderzoek doen. Toen ben ik daar met Koos Schell mee begonnen. Maar in 1994 werd ik afdelingshoofd en konden we hiervoor Theo Meder aantrekken. En die heeft – als ik het nou zwaar zeg – dat wat ik een beetje gedroomd heb zoals het zou moeten worden de afgelopen jaren tot stand gebracht. (...) Hij heeft een elektronische Volksverhalenbank opgezet, waaraan veel studenten werken en die nu al een schat aan informatie bevat. Theo

▲
Bij het afscheid van Paul Post als afdelingshoofd, 1994. Foto: Peter Jan Margry.

¹⁷
Ton Dekker, Jurjen van der Kooi, Theo Meder, *Van Aladdin tot Zwaan kleef aan. Lexicon van sprookjes: ontstaan, ontwikkeling, variaties* (Nijmegen 1997).

heeft bovendien een enorme kennis van de receptie van orale verhalen in de literatuur. Daar had ik zelf helemaal geen zicht op, wij zijn altijd met die mondelinge verhalen bezig geweest, maar de literaire kant maakt er zo'n belangrijk deel van uit. Dat zit ook in die verhalenbank. Dus dat is samen met de al eerder door Louis Grijp opgezette Liederensbank een heel belangrijk cultureel kapitaal.

Een ander item – daar heb ik het met John vaak over gehad – is dat er eigenlijk ook zo iets met 'feesten' zou moeten gebeuren, een goed feesten-lexicon. Dat sprookjeslexicon¹⁷ is mooi voor het grote publiek, maar als je het goed leest is het tevens een prachtig middel tegen gefantaseer over allerlei theorieën over het sprookje. Iets dergelijks ook voor het 'feest', dat zou ik heel mooi vinden, een lexicon met goed onderzoek daarbij. Dat zijn naar mijn mening eigenlijk ook de dingen die bij het publiek het meest leven en wat ook het meest levendig is in de culturele praktijk. (...) Dat zijn voor mij op dit moment twee veelbelovende poten van het onderzoek.